

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ

Одлуком Наставно - научног већа Факултета политичких наука, са седнице одржане 05. јула 2018. године, формирана је комисија за писање реферата о завршеној докторској дисертацији Милоша Петровића, под насловом: "Непотпуна интеграција као препрека политичком развоју Источног партнерства Европске уније". Комисију чине:

1. Проф. др Слободан Самарџић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука,
2. Др Дејана Вукасовић, виши научни сарадник Института за политичке студије,
3. Проф. др Маја Ковачевић, ванредни професор Универзитета у Београду – Факултета политичких наука, ментор.

Комисија има част да Наставно – научном већу Факултета политичких наука поднесе следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Докторанд Милош Петровић је предао докторску дисертацију под насловом: "Непотпуна интеграција као препрека политичком развоју Источног партнерства Европске уније".

1.1. Биографија докторанда

Милош Петровић је рођен 21. августа 1985. године. Завршио је средњу школу Denmark High School, Denmark, Висконсин (САД). Основне академске студије је завршио на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Основне студије политикологије (смер Међународне студије) је завршио 2009 године, одбраном дипломског рада на тему "Устанци или Револуција: о карактеру Првог и Другог српског устанка". У периоду 2010-2012- године је стекао звање Мастер Евроинтеграција, завршивши мастер студије на Europa-Institut, Universität des Saarlandes, Saarbrücken (Немачка), са мастер тезом: "Пут Србије у чланство Европске уније". У истом периоду је био и стипендиста Фонда за младе таленте Републике Србије. Од 2012. године је студент докторских студија политикологије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, на модулу Међународне и европске студије. Током 2017. године провео је два месеца на истраживачком раду на изради докторске дисертације на Факултету друштвених наука, Масарик универзитет у Брну (Чешка), као носилац Civil Society Scholar Award 2017. Кандидат течно говори и пише енглески и немачки језик, а служи се и мађарским језиком.

Милош Петровић је од септембра до децембра 2008. године сарађивао као стажиста/стипендиста METIS GmbH Consulting, Беч (Аустрија), Фонд др Зоран Ђинђић/ ADA на истраживачком пројекту "Challenge of unbalanced regional development in Serbia" и на организовању INTERREG Monitoring Com. у Братислави, INTERREG IIIA у Ајсенштату, као и анализи европских докумената о интеграцији „нових“ 10 чланица ЕУ. У периоду од маја до августа 2009. године је

радио као стажиста у Београдском центру за безбедносну политику. Током академске 2012/2013. године је радио као демонстратор у настави на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, на курсевима „Савремена политичка историја“ и „Друштвена историја Србије“. Од јануара 2012. до јула 2015. године је радио као млађи PR специјалиста у Одељењу за информисање и издавачку делатност компаније “Дунав осигурање”. Од јула 2015. године ради као млађи саветник за информисање и мобилност Фондације Темпус - Националне СЕЕРУС канцеларије у Србији. Бивши је стипендиста (и члан алумни друштава) Фонда за младе таленте Републике Србије, Фондације Др Зоран Ђинђић, Austrian Development Agency, Фондације Конрад Аденауер, DAAD итд.

21.2. Објављени радови кандидата

Милош Петровић је аутор следећих научних радова:

- Милош Петровић, “Европска служба за спољне послове: споредан актер у европској дипломатији“, *Међународна политика*, бр. 1162-1163, ISSN: 0543-3657, М-52, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016, стр. 104-115. Категорија: М 52

Европска служба за спољне послове може јасније да артикулише глобалне ставове Европске уније. Дискрепанца између институционалног доприноса у креирању политика и недовољно регулисаног статуса нарушава аутономност Службе, што је „кривица“ Лисабонског уговора и продорности (других) институција. Осим оквира Заједничке спољне и безбедносне политике Европске уније, деловање ове институције омеђено је и међувладиним одлучивањем у осталим спољнополитичким сегментима. Дивергентни интереси и лоше институционално наслеђе исходују преклапањем и неуступању задатака Служби. Изазови који ометају пуну оперативност Службе и њен развој анализирани су путем институционалне аргументације. Истраживање показује да је Европска служба за спољне послове, која је установљена као помоћна институција, ипак почела да утиче на шири институционални контекст, што рађа проблем утврђивања њеног засебног идентитета. Служба може допринети Заједничкој спољној и безбедносној политици у осигуравању сагласности земаља-чланица, и накнадним преузимањем компетенција. Уз мање отпора и ефикасније постизање заједничких ставова створили би се услови за побољшање перформанси Европске службе за спољне послове у домену координације, и помогло њено институционално позиционирање.

- Милош Петровић, “Слобода кретања радника у контексту судске праксе: анализа случаја 190/98 Graf v Filzmoser Maschinenbau“, *Међународна политика*, бр. 1157, ISSN: 0543-3657, М-52, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 98-111. Категорија: М 52

Одредбе аустријског закона који је прописивао право на компензацију у случају прекида радног односа стоје у колизији са принципом слободе кретања радника у смислу члана 39 ЕЗ. Да ли тај члан може да „искључи“ домаће законодавство које не предвиђа компензацију у случају прекида запослења, код радника који завршава свој радни уговор и одлази за другим послом у истој или другој земљи-чланици Европске уније? Основна проблематика рада тиче се опсега забране недискриминаторних ограничења слободе кретања радника према чл. 45. УФЕУ, у складу с пресудом у случају Босман. У одлуци Граф, Суд правде појашњава границе судске праксе, а ближе се односи на примену тзв. Кек доктрине у области слободе кретања радника. Мишљење општег правобраниоца покренуло је и друга потпитања, попут концепта приступа тржишту и општег теста (Босман). Концепти „препреке“ и „дискриминације“ настављају да буду недовољно јасни, а квалификација „сувише неизвесно и индиректно“ није допринела конкретизацији ових појмова и даљем развоју праксе Суда правде Европске уније.

- Милош Петровић, “Сукоб „европског“ и „националног“ на примеру нотарске професије - судска пракса у контексту фундаменталних слобода у ЕУ” (објављено у зборнику уредника Перо Петровић, Милован Радаковић *National and European Identity in the Process of European Integration*), ISBN: 978-86-7067-180-5, М-34, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013, стр. 111-122. Категорија: М45

Неофункционални концепт идентитета подразумева постојање више нивоа самоидентификације. У том смислу, европски и национални идентитети се допуњују у складу са генералним начелом супсидијарности. Радници-мигранти се директно сусрећу са дихотомним идентитетским дилемама, и у пракси се сусрећу са различитим изазовима у области фундаменталних слобода. Слобода кретања радника, рецимо, не односи се на запошљавање у јавним службама, будући да Суд правде овај изузетак тумачи рестриктивно, док Европска комисија наставља да промовише појачани приступ јавном сектору. Док с једне стране чланови 49. и 51. Уговора о функционисању Европске уније забрањују дискриминацију на основу националности између држава-чланица ЕУ, судска пракса у домену нотарске професије показује да и даље постоје ограничења. Импликације скорашњих пресуда Суда правде показују да професија није довољно повезана са извршавањем службених овлашћења са аспекта Уговора, и изузеци у том смислу морају бити уско тумачени. Што се тиче норми које фаворизују домаће држављане у односу на њихове колеге из других држава-чланица, ова анализа сугерише да поменуте земље треба да уклоне све дискриминаторне одредбе како би омогућиле слободну конкуренцију у нотарској професији за грађане Европске уније.

- Милош Петровић, “Односи Србије и Румуније у контексту националних мањина” (објављено у зборнику уредника Драган Ђукановић, Владимир Трапара *Србија у Југоисточној Европи*) ISBN: 9788670671836 8670671832, М-64, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013, стр. 353-365. Категорија: М45

Поред сличности између Румуније и Србије које протичу из њихове географске близине, бројних културолошких и историјских паралела, као и стратешких политичких приоритета, односи ове две суседне земље условљени су и статусом мањина. У периоду који је претходио званичном попису становништва у Републици Србији 2011. године статуси румунске и влашке мањине јавили су се као тема у широј јавности, али су зашли и у домен политике, а последице остају актуелне. Рад анализира да ли је положај српске и крашованске мањине на територији Румуније (тј. историјске Влашке, Трансилваније и Баната) пример позитивне интеграције и на који начин се може поредити са романојезичним групама у Србији у контексту различитих поља друштвеног живота мањина.

1.3. Основни подаци о дисертацији

Пријаву докторске дисертације под насловом: "Непотпуна интеграција као препрека политичком развоју Источног партнерства Европске уније" Милоша Петровића, на основу реферата Комисије о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију, формиране на Одељењу за међународне студије Факултета политичких наука, усвојило је Наставно-научно веће Факултета политичких наука на 8. седници, одржаној 14. септембра 2017. године. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду дало је сагласност на предлог теме докторске дисертације Александра Милошевића на седници одржаној 10. октобра 2017. године.

Докторска дисертација докторанда Милоша Петровића има обим од 219 страница стандардног текста, укључујући и три прилога 166 библиографских јединица у списку коришћене литературе. Докторска дисертација је урађена сагласно Упутству за формирање репозиторијума докторских дисертација, које је донео Сенат Универзитета у Београду 14. 12. 2011. године. Дисертација је прошла проверу аутентичности у бази података „Ефорус“ 21. јуна 2018. године. Провера је показала да дисертација не садржи плагиране ставове других аутора.

2. Предмет и циљ дисертације

Иницијатива Источно партнерство европске суседске политике, нарочито у домену политичке асоцијације поседује значајне недоследности, недостатке и непрецизности у *концептуалном, интеграционом и стратешком аспекту*. Поменути изазови ометају функционисање и унапређење Партнерства. С друге стране, Европска унија (ЕУ) користи ”делотворне” алате из приступног процеса, који су дали резултате у средњеевропским државама - премда су ту јасно биле постављене далекосежније политичке намере, усвајањем стратегија приступања тих земаља Унији. Ипак, у погледу развоја односа са источним партнерима препознају се краткорочне и средњерочне, али остају недовршене дугорочне политичке амбиције те иницијативе, па Европска унија тежи да их ”заобиђе” праћењем процеса мањкаво постављене *непотпуне интеграције*. Упоредо са продубљивањем конфликта у Украјини кренуле су да се у значајнијој мери откривају непотпуности политике за источноевропске суседе, нарочито у контакту и приликом поређења са регионалним стратегијама Руске федерације, које имају за циљ да подигну ниво и продубе односе у постсовјетском простору груписањем унутар засебних политичких, безбедносних и економских пројеката. Непотпуна и недоречена политика резултат је разнородних ставки - од недовољног ангажмана земаља ЕУ и немогућности да се ближе одреде политички и други приоритети развоја (нарочито у погледу ближег одређивања (не)могућности приступања источноевропских земаља), преко страхова за довођењем у питање нивоа својих појединачних односа са Москвом, до осетљивог политичког окружења, као и других ставки. Испитивање политичких домета стратегије Источно партнерство чини тематски одговарајућу и актуелну истраживачку област у домену међународних односа.

Концептуални сегмент истраживачке области присутан је у употреби вишезначних и недовољно прецизних термина и синонима из приступног процеса, иако ова димензија припада области европског суседства. У том смислу, политички аспект услова из политике проширења - владавина права, унапређење и гарантовање одређеног нивоа људских права и слобода и функционалних демократски устројених установа - подударан са поменутим вредностима политике источног суседства. Иако је та политика заснована на свесном и својеволјном преузимању и примени комунитарних одредби, таква добра воља партнера подлеже условљавању - налик приступајућим земљама. Поред тога, мада би ваљан концепт партнерства у суштини подразумевао балансиране везе између партнерских страна, очекивања и дужности су најпре на источних суседа, којима се у склопу ближе сарадње са ЕУ чак и одриче могућност јачања политичких, привредних и других релација са осталим регионалним телима и државама.

Затим, интеграциони сегмент истраживачке проблематике илуструје мањак прогреса у сфери политичке асоцијације, превасходно као резултат непостојања прецизнијих европских циљева за те државе у дужој перспективи, услед неодговарајућих спољних деловања и окружења, као и недовољне мотивације источноевропских земаља и немогућности да предузму дубоке и свеобухватне реформе. Алати политике проширења попут диференцијације или условљавања имају примену и у источној димензији суседства. Подударности између две формално засебне европске политике у домену источноевропске иницијативе врло су приметне, мада им се дугорочне амбиције мимоилазе, имајући у виду да се перспектива пријема држава тог региона

не предвиђа у правно важећим европским актима. Ипак, такве недоречености доводе до арбитрарних наратива, по угледу на владу у Кијеву чији представници неретко наводе да ће проевропски курс земље бити валоризован пријемом у ЕУ, уз ставове да су услови и реформе које треба задовољити попут оних за државе обухваћене политиком проширења. Такође, источни суседи имају помешане ставове према политици, која им не омогућава пријем у ЕУ а не одређује ни кредибилну другачију визију развоја на дужем плану, те и због тога, *inter alia*, очекивани позитивни исходи не наступају.

Стратешки недостаци детаљније су приказани у одељку дисертације у којем су тумачене перспективе развоја с теоријских аспеката, превасходно у ситуацији мањка прецизнијег политичког плана ЕУ за источне партнере у дужем интервалу, нарочито у складу с регионалним и другим приликама и утицајима. Поменути недостаци и нејасноће инхибирају снажење односа Уније са источноевропским земљама, али и стварају тензије са Русијом, која за тај регион исказује велико занимање. Међутим, док Москва подупире спајање покиданих нити на територији некадшњег СССР, у оквиру засебних привредних, дипломатских, одбрамбених и осталих пројеката иницијативи ЕУ мањка прецизна и етапно осмишљена политичка визија политике за источне суседе .

С аспекта краткорочнијих амбиција, а у недостатку далекосежнијег плана, ЕУ прибегава *непотпуној интеграцији*, тј. одређеном привиду приступања Европској унији, мимо ближег правно-политичког позиционирања и формалних гаранција, што чини и проблемску тачку ове дисертације. У мањку прецизнијег приступа и плана ЕУ у погледу политичке перспективе источних партнера, одржавање перцепције процеса приступања служи као замена за фактички недостатак дугорочних политичких амбиција те иницијативе. Док су краткорочне и средњерочне амбиције политике засноване на развоју секторских веза (транспорт, енергетика итд), имплементацији партнерских уговора и институционалној реформи, с друге стране, ЕУ не појашњава прецизнију дугорочну визију. Мотив за тако непотпуно деловање је зато што у ЕУ опстаје страх да би јасно негирање могућности приступања источних партнера резултовало мањом мотивацијом за спровођењем свеобухватних реформских корака, што би умањило делотворност европских алата у партнерским државама.

Из наведеног произилази став аутора дисертације да се иза недостатка далековиде идеје ЕУ за источне партнере налази интенција да се те земље неодређено дуго одржавају што ближим, али и уз довољно одстојање у смислу учешћа у европским институцијама. ЕУ се руководи недовољно јасним и вишезначним појмовима ради „заобилажења“ идеје о перспективи приступања источноевропских држава. ЕУ тако поступа будући да увиђа да је срж успеха у преображају система у блиској узрочно-последичној вези са употребом алата политике проширења попут условљавања, а само „симулирање“ приступног процеса из европске перспективе, ипак не изискује и формално-правно препознавање опције учлањења источноевропских земаља, већ је „довољно“ и одржавање такве перцепције.

Ова докторска студија тежи да ближе препозна политички опсег, али и недостатке и нејасноће који отежавају учвршћивање и развој Источног партнерства, истраживањем аспеката теорије, стручних интерпретација из више области, као и политичких пракси и појава. Проучавањем аката, документације и друге грађе у домену Источног партнерства (и политика суседства и проширења) конкретније се анализира тај модел развоја, његови дometи и изазови, уз констатовање подударности између европских планова суседства и приступања на основу упоређивања њихових принципа, норми и алата. Имајући у виду да се тематика проучавања нарочито тиче изазова у погледу одсуства политичких амбиција на дужем плану, у дисертацији ће нарочито бити анализиран домен политичке асоцијације тј. придруживања.

Осим термилошко-техничких и интеграционих проблемских аспеката, с обзиром на осетљив геополитички тренутак у периоду писања ове дисертације, важно је осматрити и перспективе ове политике с више теоријских аспеката. Поред тога, посебну тачку у истраживању представља и употреба пре свега политичког условљавања, диференцирања и билатералног метода као инструмената за охрабривање европског преображаја источноевропских земаља, што доста подсећа на приступ ЕУ спрам земаља које су обухваћене политиком проширења.

Премда је повезано са конкретним позицијама актера, па и ширим контекстом и вештинама „погађања“, са „супротне стране“ условљавања налазе се шансе за унапређење, завређивање предности и „награда“ уколико се достигну постављени стандарди, али је такође могуће и онемогућавање или умањење исхода као последица недостатка прогреса у погледу датих услова. С друге стране, применом принципа диференцијације тежи се да се напредак у сарадњи „еластичније“ вреднује спрам амбиција и резултата сваке земље понаособ. У том правцу је важан билатерални метод који омогућава Унији да партнере третира индивидуално, док је мултилатералан домен Партнерства више усмерен ка размени искустава и умрежавању источних суседа. Међутим, ситуације из праксе воде утиску да је домен диференцирања, односно различитог третирања партнерских земаља знатно изложен политичкој, пре него свеобухватној процени која се мери конкретним показатељима напретка. За нормативне амбиције ЕУ парадигматичан је резултат у географском окружењу, па је занимљиво да се истражује у ком обиму и облику је ЕУ у могућности да емитује свој ауторитет и снагу према околним територијама, осим у установљеном обрасцу приступног процеса, утолико пре што је и тај доказани модел мотивисања на реформе безмало већ једну деценију у стагнацији и опадању.

Недовољно прецизна визија политике за источне суседе не подстиче суштински напредак у аспекту политичке асоцијације, као резултат захтевности достизања високих и свеобухватних стандарда који изискују многогодишње напоре (по моделу приступног процеса), као и утицаја неадекватних користи из угла источних суседа, што су важни аспекти који би морали да буду квалитетније представљени у једној одрживој стратегији планирања. С друге стране источна димензија суседства ће се свести на развојну идеју по логици „приступање минус чланство“ – преузимање обрасца политике проширења без могућности пријема у ЕУ, што доводи до питања о развојним намерама те иницијативе.

Истраживачко питање је постављено у следећем облику: да ли норме Источног партнерства у аспекту политичког придруживања могу бити успешне са интеграционог, концептуалног и стратешког становишта, у случају суверених држава које немају перспективу приступања Европској унији?

У овој дисертацији су обрађена и друга повезана питања: да ли некомплетна интеграција у довољном обиму стимулише партнерске државе за захтевно и дубинско спровођење реформских активности? Може ли подражавање приступног процеса дугорочно бити одржив, тј. док источни суседи не задовоље услове политичке асоцијације? Да ли ЕУ употребљава вишесмислене и нејасне појмове за заобилажење и релативизацију опције пријема источноевропских партнера? Да ли је ЕУ, непоколебљиво постављајући и инсистирајући на условима својим источним суседима, уз занемаривање ширих геополитичких прилика, „помогла“ компликовању ситуације у украјинском систему и друштву, чиме су појачане претпоставке за регионалну нестабилност и конфликт? Тражење одговора на сва ова питања знатно осветљава контрадикторности са којима се ЕУ суочава као глобални актер, а посебно на тлу Европе. Истраживачка проблематика се руководи са неколико научних тежњи. Употребом научног описа биће приказан развој идеје и иницијативе за источне суседе у домену теорије, правно-техничких аспеката као и тумачења политичких појава и исхода. Поред описа, тежње за научним објашњењем се огледају у проучавању и тумачењу истраживачке проблематике у домену развојне перспективе Партнерства имајући у виду његове тренутне ограничене и

мањкаве оквири и бројне изазове. Истраживање упућује и на неопходност научног предвиђања развојних могућности иницијативе, посебно имајући у виду да, деценију од усвајања идеје о партнерству, неколико источних суседа и даље нема закључен партнерски споразум као предуслов за политичко и економско зближавање са ЕУ.

Друштвени циљ истраживања почива на полазишту да успостављање засебне стратешке идеје за источне суседе ЕУ, која садржи боље одређене и јасне термилошко-правне, политичке и стратешке делове, може да води одрживијем и енергичнијем развоју веза партнерских земаља са ЕУ. За продубљивање сарадње постоје одређени нормативни услови, али и мањкавости и изазови које је неопходно превазићи и уградити у квалитетнији стратешки концепт развоја. Обавезе и очекивања не треба да буду само на страни партнерских земаља и друштава, већ ЕУ треба да установи начин на који да стабилније устроји и стратешки усмери будућност региона који је показао заинтересованост за евроинтеграције, јер опонашање приступног процеса није дугорочно одрживо нити коректно, а доприноси и додатним нестабилностима и неповерењу. Истраживање друштвено доприноси упућивањем да је потребна јача заинтересованост за место источних суседа у разматрању развојне перспективе Европске уније. Унија има нормативне амбиције за стварањем свог спољног периферног простора, али то треба да настоји да учини на начин који више одговара привилегованом партнерском односу, а мање наликује пресађивању европског модела у случају приступајућих земаља. Посебан значај овој докторској дисертацији даје чињеница да постоји врло мали број домаћих радова који се баве настојањим ЕУ да путем непотпуне интеграције оствари утицај на истоку Европе, и недовољно су истражене последице оваквог деловања ЕУ.

3. Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању

Општа хипотеза овог рада наводи да Европска унија није у стању да понови трансформативни успех претприступних реформи средњеевропских чланица у погледу земаља Источног партнерства услед недовољно јасних концептуалних, стратешких и интеграционих показатеља те политике. У свом истраживању докторанд показује да политика Источно партнерство садржи низ мањкавости у концептуалном, стратешком и интеграционом погледу, те да се ова димензија европске суседске политике великим делом служи елементима политике проширења (која пролази кроз велике изазове, посебно у протеклој деценији). Као последица мањкаво постављених оквира, недостатка јасних дугорочних политичких циљева и неодговарајућег третмана источноевропских суседа у оквиру Источног партнерства, ствара се утисак опонашања приступног процеса у случају источних партнера, уместо да се створи засебна политика са својим засебним инструментима и циљевима. У том смислу, аутор рада препознаје да се Европска унија (у аспекту „политичког придруживања“) заиста служи својеврсним привидом потпуне интеграције како би подстакла источне суседе на реформе, али без преузимања обавезе да их прими у чланство Уније чак ни на дугорочном плану. Заправо, делује да је у актуелном облику концепт источног суседства двоструко мањкав: не омогућава перспективу чланства у Европској унији источним партнерима (будући да она никада није званично ни препозната ма којим обавезујућим европским документом), нити је дугорочно и адекватно дефинисао веродостојну алтернативу попут посебног, привилегованог партнерског политичког региона.

Поред наведене хипотезе, рад полази и од *основне претпоставке* да притисци на „источне суседе“ путем начела условљавања нису примерени у случају оних земаља од којих се не очекује да постану чланице Европске уније, али да Унија свеједно такве инструменте примењује будући да је свесна њихове трансформативне моћи из претходних циклуса проширења. Примена начела, инструмената и других елемената који су део и политике проширења код појединих источних суседа ствара утисак да ће једног дана моћи да приступе Европској унији, што европске

институције, и поред тога што таква могућност никада није званично препозната, користе за охрабривање реформи у источној Европи. Аутор рада исправно полемише да источни партнери нису мотивисани за предузимање реформи, и то не само зато што им никада званично није препозната могућност пријема у Унију, већ и зато што се ради о земљама које имају посебне изазове које „нове чланице“ Уније нису имале (проблеми територијалног интегритета, слабу демократску традицију и институције, слабу привреду, јаке изванинституционалне изазове, проблематичне односе са суседима). Докторанд сматра да се у недостатку дугорочне политичке идеје за уређивање односа са источним суседима, Европска унија служи опонашањем инструмената и метода из политике проширења, што Источно партнерство своди на идеју „приступање минус чланство“ – што не доприноси продубљењу међусобних односа, већ ствара и неповерење и нејасноће између Брисела и источноевропских престоница. Иако је Европска унија начинила одређене помаке у приближавању источноевропског региона склапањем партнерских уговора о сарадњи, изостанак јасних дугорочних политичких циљева Источног партнерства наставља да оптерећује развој веза са појединим источним суседима и не омогућава знатнији напредак у „европеизацији“ тог простора.

Посебна хипотеза која је заступљена у дисертацији сугерише да вишесмислена терминологија Источног партнерства представља одређени модус злоупотребе меке моћи, тиме што Унија охрабрује источне суседе да спроводе реформе, без ближег одређивања властитих дугорочних политичких обавеза, било да се ради о препознавању перспективе чланства или о одбијању идеје о приступању источних суседа Унији. Анализом декларација о Источном партнерству, партнерских уговора о сарадњи и других аката аутор дисертације је утврдио да ова документа у садржајном смислу у великом делу подсећају на „европске уговоре“ о придруживању које су потписивале данашње чланице Уније на свом путу до пуноправног чланства, па се тако захтевају реформе у низу области: од институционалних промена, преко дубинских економских реформи, до усвајања и усклађивања са комунитарним одредбама, док се, с друге стране, такође говори и о потреби за аутономним и заједничким одлучивањем и извесној аутономији партера у одређивању степена сарадње са Унијом (што је у пракси упитно, будући да се источноевропске државе третирају слично кандидатима за чланство). Како би Источно партнерство постало засебна европска политика, аутор сматра да треба да буду превазиђене контрадикторности и нејасноће из терминологије те политике, које, уместо да воде даљем развоју односа, збуњују регион и не доприносе њиховом јаснијем стратешком усмеравању. Аутор дисертације сматра да јаснијим артикулисањем, исправљањем и отклањањем мањкавости политике Источно партнерство може да умањи нестабилност и нејасноће које оптерећују источне суседе, и да допринесе да та иницијатива постане привлачан модел сарадње, чак и уколико перспектива чланства источних земаља буде званично искључена, али је зато неопходно дефинисати дугорочне политичке циљеве који не подразумевају чланство у Унији.

Аутор дисертације је у истраживању полазио и од *појединачних хипотеза у домену концептуалних и интеграционих изазова* који оптерећују развој Источног партнерства.

Поменута вишесмислена терминологија ове политике, која збуњује регион услед неодређених, нејасних и мањкаво постављених оквира, последица је унутрашње несагласности унутар Европске уније у погледу дугорочног дефинисања политичких домета развоја источних суседа. Докторанд је исправно препознао да овај изазов постоји још од самог оснивања ове иницијативе пре једну деценију, те да неповољне међународне околности у међувремену (монетарна и политичка криза Европске уније, неадекватно мешање Уније у украјински политички конфликт, погоршање односа са Русијом и Сједињеним државама, итд) нису допринеле стварању околности за отклањање мањкавости Источног партнерства. Док поједине државе од почетка подржавају што ближе односе са источним суседима (нпр. поједине земље Вишеградске групе),

већи број чланица Уније недовршеност стратегије Источно партнерство не сматра довољним политичким приоритетом, што не омогућује Европској унији да озбиљније приступи овом изазову. Истовремено, у простору источног суседства бележе се појачане активности Русије, Сједињених држава, НАТО, ОЕБС и других актера, што не говори у прилог регионалним амбицијама Европске уније.

Такође, докторанд је у истраживању уочио и да политичка руководства источних суседа служе концептуалним недостацима и недореченостима, користећи реторику перспективе чланства у Европској унији, о чему се ЕУ никада није стратешки одредила (било у позитивном, било у негативном погледу). Поред тога, источни партнери се на политичком нивоу опирају у погледу предузимања захтевних свеобухватних реформи, услед недоречених дугорочних политичких амбиција Источног партнерства, али и због неспособности да се ухвате у коштац са свеобухватним изазовима с којима се сусрећу (слабе институције, проблеми територијалног интегритета, односи са Русијом...), а које Европска унија не препознаје у довољној мери, већ наставља да се према њима опходи бирократски, према нешто измењеним принципима политике проширења. Из перспективе Уније, условљавање представља начин за држање на дистанци источних суседа, а истовремено и за спровођење утицаја на реформе у домену политичког придруживања.

У *стратешком погледу*, рад полази од *појединачних претпоставки* да постоји несклад између настојања Европске уније да преовлађујуће утиче тј. обликује већи број источних суседа партнерства и средстава, идеја и инструмената која стоје на располагању у актуелном облику те иницијативе. Упркос одређеним помацима у остваривању сарадње са појединим земљама, од свог оснивања Источно партнерство није препознато као приоритет чије је мањкавости потребно кориговати. Ипак, након што својим ригидним и нетактичним поступањем у Украјини Европска унија допринела заоштравању кризе, у последњим декларацијама Источног партнерства уочавају се назнаке њеног флексибилнијег иступања према источним суседима попут Јерменије. Докторанд сматра да би простор источног суседства дугорочно могао да постане нека врста спољне периферије у којој Унија има доминантан утицај у бројним доменима, под условом да се у знатнијој мери уважи геостратешка реалност, демократске, политичке и друге специфичности тог простора, као и да се препозна право партнера да не преузимају у потпуности европски модел, већ успоставе властите институције и норме које би имале боље изгледе у погледу примене. Уважавање специфичности тог простора и одвајање од курса политике проширења представљало би адекватније отелотворење једног партнерског односа који поштује потребу за већом аутономијом, и који би као засебан облик сарадње могао да има одрживију перспективу развоја у поређењу са својим актуелним мањкавим обликом.

У међувремену, тј. до предузимања неопходних измена у визији развоја Источног партнерства, недоречена дугорочна стратегија односа ЕУ и источних суседа делује демотивишуће у постављању спољнополитичких приоритета и усмерења тих земаља. У свом истраживању, кандидат је посебно приказао примере Молдавије и Украјине, које важе за предводнице у приближавању ЕУ у оквиру Источног партнерства. Начин на који је Европска унија током зиме 2013/14. условљавала Украјину да се определи за потписивање партнерског споразума (упркос недостатку дугорочне политичке визије развоја) допринео је политичком и грађанском расцепу у тој земљи, чему је уследио губитак територије и грађански рат у појединим деловима те државе, на шта ЕУ након тога није била у стању да повољније утиче, упркос томе формално слови за најближег „партнера“ Украјине. Не само да Унија није успела да мирнодопски утиче на решавање сукоба у Украјини којем је доста допринела, већ је угрозила и своје односе са Русијом који се годинама додатно погоршавају са сваким новим сетом санкција. Истраживање је показало да се недостатак дугорочне политичке визије Источног партнерства огледа и у томе

што Европска унија није предвидела било какав простор за сарадњу источних партнера са Русијом, већ је фактички охрабривала што већи степен удаљавања од те земље без установљивања сопствене веродостојне дугорочне политичке стратегије. Аутор дисертације сматра да мањкавост стратегије Источно партнерство у актуелном облику доприноси нестабилности у међународном контексту услед нејасних и недоречених политичких амбиција, што чини и да стратегије других актера – Русије, Сједињених држава, НАТО – источноевропским земљама изгледају примамљивије и јасније у поређењу са недовршеном политичком визијом источног суседства Европске уније.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Структура докторске дисертације докторанда Милоша Петровића је прилагођена предмету, циљевима истраживања и постављеним хипотезама. Докторска дисертација се састоји од седам делова, тј. осим уводних, закључних разматрања и списка коришћене литературе, ова дисертација је систематизована у четири поглавља. У Уводу дисертације формулисан је предмет истраживања, методологија и основни научни и друштвени циљеви истраживања, уведена је основна веза са постојећом научно-истраживачком литературом и исказан је претпостављени одговор на истраживачко питање. Очекивани резултати истраживања, такође, чине део овог поглавља.

У оквиру првог поглавља, под називом **Развој политике Источног партнерства у контексту мањкавости и изазова**, су приказане мањкавости и изазови који ометају развој политике Источно партнерство у концептуално-терминолошком погледу, као и у погледу изостанка дугорочних политичких циљева у оквирним документима, због чега у пракси долази до подражавања приступног процеса у односима са источним партнерима, што није у складу са засебним амбицијама, инструментима и циљевима које би једна самосвојна европска политика требало да поседује. Нејасни и вишесмислени појмови, комбиновани са преузимањем логике, критеријума и наратива политике проширења креирају и одржавају перцепцију и доживљај пуне интеграције источних партнера у Европску унију. У овом делу рада докторанд анализира разлоге због којих би требало да се у знатној мери уважи специфичност постсовјетског европског простора. Земље-источни партнери суочене су са низом специфичних изазова, почев од проблема територијалног интегритета до политичких модела владавине, уз висок степен упућености на Русију у низу области, па ни из тог разлога није сврсисходно третирати их по угледу на приступни процес држава средње и источне Европе. С тим у вези, недовршена и мањкаво постављена стратегија ЕУ не доприноси стабилности у региону иначе подложном кризама.

У другом поглављу, под називом **Украјина и Молдавија: од мањкавих реформи до утицаја суседа**, у циљу емпијске илустрације, представљени су изазови који ометају политичко придруживање пре свега Украјине и Молдавије као земаља-предводница у овом виду интеграција. У контексту територијалних и политичких сукоба који су погодили Украјину последњих 5 година од кад је дошла у позицију да бира између евроазијског и европског концепта развоја, докторанд указује и на корак начињен на самиту Источног партнерства у Бриселу 2017. године, када је Јерменија – чланица Евроазијске уније, и упркос тој чињеници – потписала партнерски споразум са Европском унијом. Иако то с једне стране може сигнализирати један прагматичнији приступ Уније – који је у претходним годинама условљавао partnere да се одрекну других спољнополитичких концепата развоја у корист европског – што би могло да буде добро решење у смислу очувања европског присуства у тим државама, с друге стране, намеће се питање какву то поруку шаље Украјини, земљи која је због тадашњег

тврдокорног става Брисела одлучила да редукује обим сарадње са Русијом, што је исходovalo низом политичких, економских и других изазова, укључујући и територијалне губитке, али и довело до дубоке поларизације украјинског друштва. У том смислу, предстојеће године ће показати да ли је украјинска криза за Брисел представљала корисну лекцију на основу које је одлучено да се надаље избегне довођење источних партнера у ситуацију „нулте суме“, и уколико јесте, да ли је у контексту развоја односа са партнерима у одређеној мери потребно обновити сарадњу са Русијом. Са друге стране, непредвидив развој догађаја у Украјини је европску пажњу, упркос мањкавостима демократских постигнућа у Молдавији, преусмерио управо на Кишињев, како би се демонстрирало да је перспектива развоја Источног партнерства кредибилна и одржива.

У трећем поглављу дисертације, које носи назив **Изазови Источног партнерства: односи Русије и Европске уније**, су анализиране стратешке мањкавости политике Источно партнерство које су, неадекватним третирањем источних суседа, али и Русије, допринели томе да Европска унија источноевропски регион неспретно „помери“ у домен геополитике, чиме је помогла избијању и току регионалне политичке кризе коју није у стању да реши својим бирократско-политичким приступом. У постсовјетском европском простору ЕУ и Русија развиле су засебне стратешке планове. Иницијатива Источно партнерство настоји да источноевропски регион претвори у област посебне привилеговане сарадње са Унијом у домену политичких и економских односа, док се руске стратегије заснивају на ближем безбедносном, економском, политичком и другом повезивању махом држава некадашњег Совјетског савеза, на географски широј, евроазијској основи. У претходним годинама дошло је до заоштравања односа између Европске уније и Русије услед размимоилажења идеја о будућности источноевропских земаља. У том смислу дошло је до појачаног притиска на источноевропске земље да се одреде за учешће у неком од понуђених визија развоја, а земље обухваћене Источним партнерством нашле су се у «игри са нултом сумом», што је нешто што су у претходним годинама настојале да избегну, знајући да јасније артикулисање спољнополитичке оријентације са собом повлачи и могућност санкција супротне стране. Русија и Европска унија настојале су – што уосталом чине и даље - да утичу на источноевропске земље да се «определе», имајући у виду да привлачењем партнера за своју политику доприносе и својој бољој међународној позицији. Украјинска криза парадигматична је илустрација коју су изазвали спољни притисци, као и унутрашње премишљање и колебање око стратешког правца развоја. Нарушавањем одређене равнотеже која је у претходном периоду постојала, у контексту опстанка источноевропских држава изван супротстављених геополитичких «табора», дошло је до измењене ситуације на територијама самих источноевропских држава, али и до значајне кризе, не само у оквирима сарадње Европске уније и Русије, већ и на трансатлантском плану.

У четвртом поглављу, **Недовршена стратешка визија - допринос неизвесности**, су приказани различити теоријски приступи којим се настоје тумачити логика европског утицаја на источне суседе и позиције регионалних актера. Ипак, стратешки недовршена и дугорочно политички нејасна политичка визија Источног партнерства није успела да у већој мери утиче на приближавање суседа Унији, већ је својим мањкавостима допринела томе да други актери, попут Русије, Сједињених држава, НАТО и ОЕБС попуне геополитички вакуум. Како би повратила свој кредибилитет регионалне силе, Европска унија мора да реконцептуализује своју стратегију на начин који уважава посебност партнера, али и не ремети односе са другим актерима, што захтева брижљиво и упорно стратешко планирање. Од 2015. године, изменама у својој суседској политици и актима Источног партнерства Европска унија настоји да флексибилнијим приступом подстакне сарадњу и са оним источним суседима који у току протекле деценије нису показали интересовање за продубљену интеграцију са ЕУ. И поред изазова који опстају, посебно у домену нејасне дугорочне политичке будућности источних суседа, донекле охрабрује то што фокусирањем на конкретне области сарадње и настојањем да адекватније примени начело

диференцијације Брисел покушава да Партнерство учини прагматичнијом и атрактивнијом политиком.

У **Закључним разматрањима** докторанд износи стави да је политика источног суседства од самог свог настанка бременита недостацима у домену стратешког планирања, концептуалних вишесмислености и недоречености и недовољног напретка у достизању критеријума политичког придруживања. Мањкаво постављена иницијатива Источно партнерство са својим некоригованим „урођеним“ слабостима води у правцу имитације политике проширења, уместо да гради свој развојни идентитет и препознатљивост. Услед изостанка воље ЕУ да приступи редефинисању или конкретизовању наведених мањкавости одржава се привид потпуне интеграције партнера као метод за мотивисање у трансформативном процесу. Подржавање идеје и метода приступног процеса заправо води у смеру једне непотпуне интеграције, будући да у политичком смислу није ни предвиђено пуно чланство у ЕУ. ЕУ се према свом источном суседству, упркос усвојеној терминологији, не поставља заиста „партнерски“, већ га принципима условљавања и диференцијације, као и другим алатима приступне политике објективизује и поставља у улогу простог реципијента вредности и норми. Обавезе и права су претежно, па и доминантно, на страни источних суседа, од којих се очекује да предузму захтевне свеобухватне реформе како би се достигло „амбициозније партнерство“, које, пак, у домену политичког придруживања није јасније дефинисано у погледу крајњих циљева. Свеобухватно опонашање интеграционог процеса од стране Брисела (у одсуству властите визије развоја Партнерства) као ненамеравану, па и нежељену последицу, имало је и стварање очекивање код партнера да би њихови успешно реформисани системи једног дана могли и да постану део ЕУ. Конфузно, недовољно усмерено и „регионално неприлагођено“ поступање Брисела код источних суседа је изазвало висока очекивања, попут перспективе могућег чланства или неке врсте „физичке“ помоћи европских савезника у обнављању територијалне целовитости. Поступање по инерцији приступног процеса је изазвало и бојазни Русије да у европском простору готово у потпуности бити окружена чланицама ЕУ и НАТО, које не перципира као пријатељске за властите спољнополитичке амбиције и сматра их непожељним на својим границама, између осталог и из безбедносно-дипломатских, као и унутарполитичких разлога. С друге стране, ЕУ је знатно угрозила своју репутацију мировног актера својом улогом у изазивању и продубљивању геополитичке кризе у источној Европи - последњем региону свог властитог континента у којем нема преовлађујуће присуство. Двоструким пребацавањем одговорности - за напредак у „политичком придруживању“ на источне partnere и усклађивањем са америчким ставовима Унија се на властитом континенту дистанцира од мањкавости свог политички недовршеног плана који је допринео избијању највеће геополитичке кризе у досадашњем току XXI века. Односи Уније са партнерима релаксирани би се званичним одступањем од привида интеграције, односно формалним искључивањем могућности уласка источних суседа у ЕУ. На тај начин, велики досадашњи простор испуњен политичким нагађањима, полуинформацијама и контрадикторним тумачењима, који је изазивао конфузију, неповерење, па и нестабилност у источноевропском простору, био би замењен кохерентним и разумљивим дугорочним планом.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

У докторској дисертацији Милош Петровић пружио је научно објашњење функционисања Источног партнерства Европске уније. Источно партнерство представља једно од кључних праваца деловања Европске уније као глобалног актера, из више разлога: реч је о политици према источним суседима и амбициозном покушају показивања трансформативне моћи европске уније. Међутим, политика источног партнерства је показала бројне недостатке: од коришћења

неодговарајућих инструмената, амбивалентног односа према крајњем циљу прокламованог партнерства, до неуважавања интереса Русије на пост-совјетском простору. Читава Европска политика суседства је доживела неуспех - уместо стварања "крuga пријатеља", Европска унија се нашла у "ватреном обручу". Овако парадоксалан резултат деловања Европске уније докторанд у великој мери објашњава њеним приступом кроз концепт амбивалентне непотпуне интеграције. У својој анализи докторанд користи више теоријских приступа, као што су теорија рационалног избора, теорија игара, либерални институционализам, али користи и призму неореализма, посебно ради разумевања нестабилног међународног контекста којег карактеришу амбиције регионалних актера да унапреде своју позицију и увећају моћ. У том смислу је превага над простором источне Европе важна и за осигурање регионалне превласти евроатлантског скупа, али и за одржање традиционално снажне позиције Русије и њених спољнополитичких амбиција за обнављањем веза у постсовјетском простору.

Посебан значај овог рада је у томе што, анализирајући приступ непотпуне интеграције, указује на шири значај овог модела. Наиме, за разлику од случајева као што су, на пример, Норвешка и Швајцарска, које су се, одбијајући чланство, определиле за непотпуну интеграцију која је пре свега усмерена на тесну економску сарадњу са Европском унијом, у овом раду се анализира концепт који осликава Европску унију као "нормативног хегемона" и обухвата условљавање, обавезивање на политичку и економску трансформацију источних суседа по моделу Европске уније. У овом моделу Европска унија свој утицај остварује путем придруживања којим се уређује низ подручја – сарадња и усклађивање ставова у спољнополитичком и безбедносном домену, прихватање стандарда ЕУ у области енергетике, усклађивање са правним тековинама Европске уније, интензивирање сарадње у секторским политикама, политички дијалог и реформа институција, до сарадње и интеграције на начелима продубљеног трговинског споразума, који је у економском смислу врло далекосежан и предвиђа обавезивање на усвајање не само постојећих већ и будућих прописа Европске уније. Релативизовање пуноправног чланства није на делу само према источним суседима Европске уније, већ је све присутније и на ширем плану, кроз концепте као што су "привилеговано партнерство", "постепено чланство", итд. Комисија сматра да је докторанд потврдио основне хипотезе истраживања, а то је учињено применом одговарајућих методолошких поступака. При изради рада је коришћена и обимна теоријска литература, а резултати ове докторске дисертације представљају вредан допринос научним областима међународних и европских студија.

6. Закључак

Имајући у виду комплексност предмета истраживања, аналитичке резултате којима су потврђене полазне хипотезе, оригиналност ставова докторанда, као и научне и друштвене импликације истраживања у докторској дисертацији, Комисија констатује да се ради о значајној и квалитетној докторској дисертацији. Усвајајући овакву оцену, Комисија је имала у виду значај одабране теме, њену теоријску и практичну валидност, као и ширину аналитички обухваћене материје у истраживању докторанда. Он је сврсисходно користио обимну и референтну литературу, која се састоји како од теоријских и стручних радова, тако и докумената Европске уније. Из те обимне грађе, докторанд је успео да издвоји битне чињенице, које су презентоване на јасан и разумљив начин у доказивању постављених хипотеза. Докторанд је показао самосталност у раду, а резултати провере у софтверу Ефорус показали су да је докторска дисертација оригиналан рад докторанда.

На основу изнетог, Комисија констатује да је докторска дисертација докторанда Милоша Петровића, под насловом: "Непотпуна интеграција као препрека политичком развоју Источног

партнерства Европске уније", самостално и оригинално научно дело и да је урађена у складу са пријавом коју је одобрило Наставно – научно веће Факултета политичких наука, а потврдило Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду. Комисија сматра да су се стекли услови за јавну одбрану докторске дисертације и предлаже Већу да је одобри.

Београд, 27. јул 2018. године

КОМИСИЈА

Проф. др Слободан Самарџић,
редовни професор,
Универзитет у Београду –
Факултет политичких наука

Др Дејана Вукасовић,
виши научни сарадник
Институт за политичке студије

Проф. др Маја Ковачевић,
ванредни професор,
Универзитет у Београду –
Факултета политичких наука, ментор.